

TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ

XVI. CİLT

1967

3. SAYI

Alman Üniversitelerinin Kütüphane Örgütlenmesinde Yeni Eğilimler

Prof. Dr. Rudolf Juchhoff

Almanya'da Üniversiteler son 150 yıl içinde 1810 da Berlin'de kurulmuş olan Berlin Üniversitesinden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Berlin Üniversitesi ortaçağ geleneğinden tamamen ayrı yeni bir tarzda kurulmuştur. Bu tarihe kadar Üniversite yüzyıllar boyunca birikmiş bulunan bilgilerin koruyucusu durumundaydı. Ödevi geleneği yani bilineni aktarmaktı. Daha çok eldeki bilginin öğretimi ile manevî eğitimin verildiği bir Yüksek Okul gibiydi. Yeni bilimler, tabii olayların gözlemine ve deneye dayanan, bu yolla bilginin artmasını sağlayan fen bilimleri 17. ve 18. yüzyılda Üniversite dışında gelişiyor, araştırmaları ise özel alimler ve ilim dernekleri tarafından destekleniyordu. İşte Berlin Üniversitesi, Wilhelm von Humboldt'un yardımı ile fen bilimleri alanında başarılı

araştırma çalışmalarını, manevî ilimler alanında da gerçekleştirmek üzere kuruldu. Bu Üniversitenin ruhunu öğretim ile birlikte araştırma biçimlendirecekti. Öğrenim ise ilerleyen bilime bizzat katılarak elde edilen manevî eğitim ile gerçekleşmeliydi. Üniversite öğretim üyesi bilginin arttırıcısı yani aynı zamanda araştırmacı olmalı, öğrencilerine araştırma çalışmalarının nasıl yapılacağını öğretmeliydi. Bunun için 19. yüzyıl başlarından bu yana ilk defa olarak Berlin Üniversitesinde dersler yanında uygulama (seminer) çalışmaları yapılmaya başlandı. Bu yeni düzende profesör, konusunun bir sorununu öğrencileri ile birlikte ele alıp tartışmalarla çözüm yolu arama imkânına sahip oluyordu.

İlk seminer 1812 de klâsik filolog August Boeck tarafından ya-

pıldı. Böylece ders, bilginin aktarılmasına, seminer ise bilimsel çalışmanın ve uygulamanın yapılmasına yarayan çalışma yeri oldu. Berlin'in etkisi kısa zamanda diğer Alman Üniversitelerinde görülmeye başladı. Bu yeni Üniversite pek tabii diğer akademik ilişkileri de etkiledi. Bütün ilimlerle ilgili kitap ve süreli yayınların bulunduğu Üniversite Merkez Kütüphanesi yanında, seminer kütüphaneleri ortaya çıktı. Bunlar başlangıçta küçük çapta, başvurma görevini gerçekleştiren kitaplıklar olarak düşünüldü. Her ilim dalının yapılacak uygulamalar ile ilgili temel eserleri, özel ansiklopedileri, sözlükleri, toplu eserleri, metin ve belgeleri toplanacaktı burada. Zamanla seminer kitaplığı büyüdü ve tasarımı aştı. Çoğu zaman kendi kendine yetecek duruma geldi. Seminer kütüphanesi için gerekli para üç kanaldan elde ediliyordu. Birincisi her yıl Üniversite bütçesinden öğretim araçları için ayrılan yekundu. Diğeri her öğretim dönemi seminerlere katılan öğrencilerden alınan seminer ödeneği idi. Bu ödenek büyük Üniversitelerde öğretmen adaylarının mutlaka katılması gereken genel seminerlerde büyük bir yekûn tutuyordu. Üçüncü kaynak ise profesörlerin bağımsız kürsülere atanması ile ilgili Alman sistemine bağlıdır. Bu sisteme göre bir profesör kürsüde henüz belli bir üne sahip olmadan önce seminer kütüphanesini kurmak üzere (fen bi

limlerinde laboratuvar kurmak için) bir miktar özel ödenek alır. Kütüphane tamamen olmasa bile temel olarak kurulur. Bir süre sonra da profesör kürsüye başkanı olarak atanır. Bu da onun yaptığı işe değer verildiğini gösterir.

Bu kaynaklardan yararlanarak büyük üniversitelerde mevcudu 40.000 - 50.000 cildi bulan seminer kütüphaneleri, daha doğru bir deyişle enstitü kütüphaneleri kuruldu. Bu özel kütüphanelerde o bilim kolunun araştırmacısının seçtiği kitap ve süreli yayınlar toplanırdı. Bazı büyük Üniversitelerin Enstitü Kütüphanelerinin mevcudu Üniversite Merkez Kütüphanesinden büyüktür.

Bütünüyle bakarsak Üniversite Merkez Kütüphaneleri ilk görevlerine uygun olarak Enstitü Kütüphanelerinden ayrı, bağımsız bir gelişme göstermiştir. Bütün fakültelerin ilgi duyabileceği öğretim ve araştırma yayınlarını toplamıştır. Enstitü Kütüphaneleri ile kurduğu işbirliği ise Enstitü Kütüphanelerinin eve ödünç kitap vermeden görevlerini gerçekleştirmesini sağlamıştır. Bunların kitap ve süreli yayınlarından sadece o enstitü üyeleri, yerinde yararlanıyordu. Buna karşılık Üniversite Merkez Kütüphanesi eve kitap veren kütüphane olarak çalışıyordu. Öğretim üyesi ve öğrencilerden başka, eski alışkanlıklarına uyarak —Üniversite Merkez Kütüphanesi aynı zamanda bir e-

yaletin veya bölgenin de merkez kütüphanesiydi— ilmi ilgileri bulunan diğer okuyucular, doktor, avukat, memur, öğretmen v.b. de bu kütüphaneden ödünç kitap alabiliyordu.

Kütüphaneler bütünlüğünde görülen bu iki yönlü hizmet 1920 lerden bu yana Üniversite Merkez Kütüphanesi düzeninde bazı değişikliklerin yapılmasına sebep oldu. Enstitü Kütüphanelerinde kitapların raflara sistematik olarak yerleştirilmesi olağandı. O tarihlere kadar birçok Üniversite Merkez Kütüphanesinin de raflarında, titiz bir çalışma ile kurulmuş konu kataloğunun —sistematik konu kataloğunun— yansıdığı görülüyordu. Böylece enstitü kütüphanesinin verdiği alışkanlıkla ilim adamı, merkez kütüphanesinde de konusu ile ilgili yayınları birarada buluyor, istediklerini seçerek ödünç alıp, evine götürebiliyordu. Enstitü Kütüphanesinin büyümesi onun bu ihtiyacının yavaş yavaş geriye atılmasına sebep oldu. Bu da bazı Merkez Kütüphanelerinde sistematik tasnifin anlamı kalmadığı sonucuna götürdü kütüphanecileri. Sistematik yerleşmeden vazgeçilmesi kütüphane içi çalışmaların da bir ferahlık yaratacağı. Böylece, durmadan artan bir hızla kütüphaneye giren kitaplar, ya büyük gruplar içinde ya da doğrudan doğruya kütüphaneye giriş sırasına, yani aksesyona göre raflara dizilmeye başlandı. Raflara

yerleştirmede ulaşılan bu mekânîk yol bir çok kütüphaneciye hoş gelmedi. Çünkü eski mevcudun dışında kitapla okuyucu arasındaki ilintili bağ artık kesilmişti. Okuyucuyu depolara salma izni kısıtlandı. Şüphesiz, özenle kurulmuş sistematik konu kataloğunda belli bir konu ile ilgili kitap fişlerini bir arada bulmak mümkündü.

1960 yıllarına kadar, Alman Üniversite Kütüphanelerinin karakteri buydu: yani, alfabetik katalog ve konu kataloğu (sistematik yahut konu başlıklarının alfabetik sıralanması ile düzenlenmiş) yardımıyla kullanılan, evlere ödünç kitap veren Üniversite Merkez Kütüphanesi ve mevcudundan sadece salonlarında yararlanan Enstitü Kütüphaneleri.

Bu arada yeni gelişmeler olmaya başladı. Son on yıldır Üniversite reformu hakkında yükselen sesler artmıştı. Öğrenci sayısının durmadan artışı, öğretim üyesi ile öğrenci arasındaki bağlanmanın azalmasına yol açtı. Seminer alıştırmalarında, katılanların sayısı yüz kişiyi aşınca bilimsel bir sorunu karşılıklı tartışma gerçekten pek mümkün olamaz. Bunun için Üniversitelerin yükünü hafifletmek ve büyük şehirlerdeki yığılmaları önlemek üzere yeni üniversiteler kurulması isteniyordu. Geleneksel, fakülte ilkelerine bağlı Üniversite kurma isteği Batı Almanya'nın sanayi bölgesi Ruhr havzasında kurulan bir üniversite ile gerçekleşti. Kütüphane ilişkile-

ri yukarıda anlatılan Merkez Kütüphanesi ve zengin Enstitü Kütüphaneleri usulünce düzenlendi. Bu düzenlemede akla yatkın bir yenilik de yapılmıştı. Merkez Kütüphane Enstitü Kütüphanelerinin istediği kitapların ısmarlanması, getirilmesi, kataloglanması gibi bütün kütüphanecilik işlemlerini yükledi. Fakat kısa bir süre sonra Üniversite öğretim ve araştırma örgütünde daha geniş ve köklü yeniliklere el atıldı. İsviçre sınırına yakın Konstanz şehrinde ve Münih'in doğusunda Tuna kıyısında Regensburg'da kurulması düşünülen yeni Üniversiteler için yapılan hazırlıklar son iki yılda yeni bir üniversite tipinin doğmasını sağladı. Bu doğuş bir kaç yıl sonra tamamen gerçekleşmiş olmaktadır. Akademik öğretim ve araştırma çalışmalarına sınırlı olarak 1967 de başlamıştır.

Bu yeni Üniversite tipini ve ona bağlı olarak düşünülen yeni kütüphane örgütünün amacını Konstanz Üniversitesi örneği ile ayrıntılı olarak göstermeğe çalışacağız.

Bu Üniversitede araştırma yoluyla gelişen bilim Üniversite Merkezinde toplanacak, öğretim ise araştırma sonuçlarının aktarılması ile gerçekleşecektir. Yoğun araştırma çalışmalarına yönelmiş bir Üniversitede bütün bilim dallarının bulunması gerekmez. Bunun için de bu Üniversite içindeki fakültelerin sayısı üçü geçmeyecektir. Bir fen bilimleri fakültesi ku-

rulacak ve burada tıp dahil bütün fen konuları ağırlık merkezi olan biyolojinin çevresinde toplanacaktır. Sosyal bilimler fakültesi ise insan ve toplumun karşılıklı etkilerini inceleyen hukuk ve siyasal bilimleri kapsayacaktır. Arkeoloji, sanat tarihi, felsefe, tarih, çeşitli dil ve edebiyatlar ve bilim tarihi konularını Edebiyat Fakültesi içine alacaktır. Böylece öğrenci sayısı da sınırlanacak, 3000 ile 4000 den yukarı olmamasına çalışılacaktır.

Bu Fakülteler bilim kompleksinin dış yönetimi için kurulmuş birbirine bağlı örgüt birliğidir. Öğretim ve araştırma birliği ise ihtisas bölümlerinde kurulmuştur. İhtisas bölümü benzer ve akraba konuların birleştirilmesinden meydana gelmiştir. Buna göre, Edebiyat Fakültesinde Dil ve Edebiyatlar için iki bölüm, felsefe için de tek bölüm vardır. Bölümler arası işbirliğinin kurulabilmesi için, Alman Üniversitelerinin enstitülere dayanan alışılmış iç yapısından, bölümlerin birlikte çalışması ve eşgüdümü yararına vaz geçilmiştir. Konstanz Üniversitesi Kurucu Kurulunun görüşüne göre, bölümler halinde kurulan düzenin hazırladığı şartlar, araştırmacıların kişisel özgürlüğü ve akraba bilim dallarının işbirliği bakımından eskiye nazaran daha elverişlidir. Bilimin ilerlemesi için böyle bir işbirliği bugün için artık kaçınılmaz olmuştur. Akademik öğretimin gerçekleştirilebil-

mesi için öğrenimin daha yoğun yapılması ve öğrenim süresinin daha kesin bir şekilde sınırlandırılması gerekmektedir. Yanlış anlaşılmış bir akademik özgürlüğün yerine, daha iyi hesaplanmış bir öğretim sistemi konacaktır. Bu yeni tasarı Üniversite Kütüphane örgütünü de etkilemektedir.

Ödünç kitap veren Üniversite Merkez Kütüphanesi ile birbirinden ve Merkez Kütüphanesinden ayrı olarak gelişen ve çalışan Enstitü Kütüphanelerinin mahzurlarından kaçınılmak istenmektedir. Bunların yerini bölümlere ayrılmış tek kütüphane almaktadır. Bu kütüphane ihtisas bölümleri için toplanmış büyük kitap gruplarından kurulur. Bu kitaplar her bölümün kendi çalışma salonunda duracaktır. Bunun için mimarın plânlarken mekân düzenlemesi çok önemlidir. Bir ihtisas bölümü kütüphanesinden akraba diğer bir ihtisas bölümü kütüphanesine geçmek için kat edilecek yol fazla zaman kaybına sebep olmamalıdır. Bölüm kütüphanelerine giriş sadece o bölümün öğrenci ve öğretim üyelerine değil, diğer bütün üniversite üyelerine de serbesttir. Bilimsel çalışma yapan okuyucu bu kitapları tıpkı Enstitü Kütüphaneleri gibi kullanacaktır. Kitaplar raflara konulara göre tasnif edilerek yerleştirilecektir. Bölüm Kütüphaneleri olabildiğince kitap toplamaktan çok en yeni bilimsel yayınları barındıran kitaplıklar olarak çalışacak, zamanla eskijen

yayınlar seçilip, çıkarılacak ve Merkez Kütüphane depolarına konacaktır. Ismarlanacak kitap ve süreli yayınlar İhtisas bölümü profesörleri ve yardımcıları ile Merkez Kütüphanesinin birlikte çalışması sonunda seçilecektir. Her Bölüm Kütüphanesi Merkeze bağlı bir uzman kütüphaneci tarafından yönetildiği için bölüm öğretim üyeleri ile kurulacak böyle bir işbirliğinin oldukça verimli olması beklenebilir. Ismarlama, kataloglama ve tasnif işlemleri doğrudan doğruya merkezde yapılacaktır. İhtisas bölümü kitaplıklarından meydana gelen bu Merkez Kütüphane aynı zamanda eve kitap verme görevini de gerçekleştirecektir. Her akademik üye istediği herhangi bir kitabı ödünç olarak alabilecektir. Çalışma yeri sayısı üye sayısına oranla büyük tutulacağı için bir çok kitabı yerinde kullanmak kolaylıkla mümkün olacaktır. Çok sık başvuru alan kitaplar kesin olarak ödünç verilmeyecektir. Böyle kitapların sırtı özel işaretlerle belirtilecek ve eve verilmesi gerekenlerden fazla nüsha satın alınmasına çalışılacaktır. Dergi makaleleri xerografî yardımıyla çoğaltılarak bölüm dışında kullanılabilir hale getirilecektir. Başlangıç bölümü öğrencileri için her ihtisas bölümü kütüphanesinde ders kitapları topluluğu kurulacak, buradaki kitaplar evlere götürülebilecektir. Bunlardan kaçır nüsha alınması gerektiğini zamanla edinilen tecrübe gösterecektir.

Birbirine kenetlenmiş gibi çaişan bu ihtisas bölümü kitaplıkları salonlarından başka, genel ansiklopedi, bibliyografya gibi bir konuya bağlı olmıyan genel başvurma kitaplarının toplandığı bir merkez okuma salonunun kurulması da kaçınılmazdır. Bu eserleri merkez kütüphane kurulu seçer. Merkez Kütüphane Yönetimi ve Merkez okuma salonuna bağlı olarak bir de danışma merkezi kurulacaktır. Üniversitenin bütün kitap ve dergi mevcudunun toplu kataloğu burada bulunacaktır. Belki de elektronik makinele- rin kütüphanelerde kullanılması ile erişilen kolaylık sayesinde, sürelili ciltler halinde hazırlanabilen bu kataloğun birer nüshası bölüm kütüphanelerine de gönderilecektir.

Üniversite sınırları içinde kitapların rahatça kullanılmasını öngören Konstanz tasarısının gerçekleşmesi ancak, Üniversitenin öğrenci sayısını zamanla bir kaç binden yukarı yükseltmemeye ilkesine bağlılığı ile mümkün olacaktır.

Regensburg Üniversitesi bir çok konuda aynı yolu izlemektedir. Burası aslında diğer fakültelerle birlikte tıp bilimini de kapsıyan geniş bir fakülte olacaktır. Öğrenci sayısı 6000 civarında düşünülmektedir. Konstanz'da ge-

liştirilen ve bilim dalları arasındaki araştırmaların organik bağını kuran ihtisas bölümleri tasarısı, Regensburgda da gerçekleştirilecektir. Bunun için buradaki Üniversite Kütüphanesinin çekirdeğini ihtisas bölümü kitaplıkları kurmaktadır. Yalnız Üniversiteye alınan bütün kitap ve dergilerin yönetimini ve teknik işlemlerini yüklenen Merkez Kütüphanesi Konstanz'a oranla daha büyük ölçülerle çalışacaktır. Genel okuma salonu ve danışma merkezi yanında her bölüm için kurulmuş bölüm kitaplıkları ile bütün bölümlerin kitaplarını ödünç verebilecek bir ödünç verme merkezi kurulacak, bunlar hep birlikte yönetilecektir.

Böylece Regensburg Üniversite Kütüphanesi geleneksel Üniversite Kütüphanesi ile Konstanz'daki yeni Üniversite Kütüphanesi tipi arasında örgüt bakımından köprü durumunu almaktadır.

Önümüzdeki yıllarda birkaç yeni Üniversite daha kurulacaktır. Bu yeni Üniversite kütüphanelerinin Konstanz ve Regensburg Kütüphanelerindeki yeni eğilimleri örnek alıp almayacakları, alırlarsa nasıl bir gelişme gösterecekleri kanaatimizce, oldukça ilgi çekici bir konudur.

Çeviren : Meral ŞENÖZ